

TÜRKİYE’NİN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞINDAKİ DIŞ GÜVENLİK POLİTİKASINDA İNGİLTERE¹

ENGLAND IN TURKEY'S FOREIGN SECURITY POLICY OF SECOND WORLD WAR

АНГЛИЯ В ПОЛИТИКЕ ВНЕШНЕЙ БЕЗОПАСНОСТИ ТУРЦИИ ВО ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЕ

Fuat BOZYEL*

ÖZ

İkinci Dünya Savaşının başlaması ile birlikte Türkiye'nin jeopolitik ve stratejik konumunun önemi artmış, Türkiye'nin konumu hem mihver hem de müttefik devletleri için kritik bir önem seviyesine yükselmiştir. Doğudan ve güneyden Sovyetler Birliği, batıdan ise Almanya ve İtalya, Türkiye'ye karşı tehdit potansiyeli oluşturmuştur. Savaş sırasında Türkiye'yi yanına alan taraf hem boğazlara hem de geçiş güzergâhlarına hâkim olabilecektir. İkinci Dünya Savaşı süresince Türkiye'nin temel güvenlik politikası savaşa girmeme üzerine şekillenmiştir. Bu hedefe ulaşmak için savaşan taraflar arasındaki dengeleri iyi kullanan Türkiye, aynı zamanda herhangi bir sebeple her iki taraftan da bir saldırı geldiğinde buna tüm gücüyle karşılık vereceğini de belirtmiş ve ikna edicide olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sırasında oldukça dengeli bir güvenlik politikası izleyen Türkiye, ekonomik ve siyasi açıdan oldukça yetersiz olmasına rağmen, diplomatik açıdan başarılı bir süreç geçirmiştir. Savaşa girmesi konusunda İngiltere tarafından baskıya maruz kalsa da, askerî ve ekonomik açıdan hazır olmadığını dile getirmiş ve bazı isteklerde bulunmuştur. Bu isteklerin hemen yerine getirilemeyeceğinin farkında olan Türk hükûmeti bu sayede zaman kazanmış ve savaş boyunca aynı politikayı uygulamaktan çekinmemiştir. Bu çalışma da hem mihver devletlerin hem de müttefik devletlerin Türkiye'yi savaşa sokma çabalarına karşılık, Türkiye'nin izlediği başarılı dış politika hamleleri ele alınmıştır. Türkiye hem bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumak, hem savaşın dışında kalarak en az tahribatı almak, hem de savaş sonrasında kurulacak olan yenedünya sistemi içerisinde

¹ Bu çalışma Fuat BOZYEL'in 2020 yılında Prof. Dr. Levent ÜRER'in danışmanlığında Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda yürüttüğü "Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşındaki Dış Güvenlik Politikasında İngiltere" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

* ORCID: [0000-0002-1178-8935](https://orcid.org/0000-0002-1178-8935), Dr. Öğr. Görevlisi, Bitlis Eren Üniversitesi, Güroymak Meslek Yüksekokulu, Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü, Bitlis/Türkiye.
fuat.bozyel@gmail.com

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşındaki Dış Güvenlik Politikasında İngiltere

saygın bir üye olarak yerini almak için tüm olasılıkları önceden hesaplayan ve uygulayan bir dış politika siyaseti izlemiştir.

Anahtar Sözcükler: Dış Politika, Güvenlik, İngiltere, İkinci Dünya Savaşı, Sovyetler Birliği

ABSTRACT

The importance of Turkey's geopolitical and strategic position has increased with the start of the Second World War. Turkey's position has risen to a critical level for both allied and axis states. The Soviet Union from the east and south, Germany and Italy from the west, was a potential threat against Turkey. During the Second World War, Turkey's basic security policy was shaped by not going to war. Using the balances between the warring parties to achieve this goal, Turkey has also stated that when an attack comes from both sides for any reason, it will respond with all its strength and has been convincing. Turkey, which followed a fairly balanced security policy during the Second World War, had a successful diplomatic process despite its economic and political inadequacy. Although Turkey was pressured by England to enter the war, Turkey expressed that it was not ready militarily and economically and made some demands. Aware that these requests cannot be fulfilled immediately, the Turkish government gained time and did not hesitate to implement the same policy throughout the war. In this study, despite axis and allied war effort to put the government of Turkey, Turkey's successful foreign policy moves that follow are discussed. Turkey to protect its independence and territorial integrity, and take at least destruction of staying out of the war, it has pursued a foreign policy politics all possibilities in advance calculates and applies both to take its place as a respected member in the new world system to be established after the war.

Keywords: Foreign Policy, Security, World War II, Britain, Soviet Union

АННОТАЦИЯ

С началом Второй мировой войны важность геополитического и стратегического положения Турции возросла. Позиция Турции стала критически важной как для стран “оси”, так и для союзных государств. Советский Союз с востока и юга, Германия и Италия с запада представляли потенциальную угрозу для Турции. Сторона, привлекавшая Турцию в свои ряды, смогла бы доминировать как в проливах, так и на транзитных маршрутах. Во время Второй мировой войны основная политика безопасности Турции определялась отказом от войны. Хорошо используя баланс между противоборствующими сторонами для достижения этой цели, Турция также заявила, что она будет реагировать изо всех сил, когда по какой-либо причине произойдет нападение на него с обеих сторон и это было сделано убедительно. Турция, которая проводила довольно сбалансированную политику безопасности во время Второй мировой войны, несмотря на её экономическую и политическую несостоятельность, вела успешный дипломатический процесс. Хотя на Турцию оказывала давление Англия с целью вовлечения его в войну, но Турция заявляла, что не готова в военном и экономическом плане и выставила некоторые требования. Осознавая, что эти требования не могут быть выполнены немедленно, турецкое правительство выиграло время и не колеблясь, проводило ту же политику на протяжении всей войны. В этом исследовании обсуждаются успешные внешнеполитические шаги Турции в ответ на усилия как государств “оси”, так и союзных государств по вовлечению Турции в войну. Турция провела такую внешнеполитическую политику, которая заранее была рассчитана и реализовала все возможности для защиты своей независимости и территориальной целостности и для

получения наименьшего ущерба. Поставила целью не участвовать в войне и занять свое место в качестве достойного члена в новом мире и в той системе, которая должна была создана после окончания войны.

Ключевые слова: внешняя политика, безопасность, Великобритания, Вторая мировая война, Советский Союз.

1. Giriş

Uluslararası ilişkilerde güvenlikle ilgili çalışmalar İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra incelenmeye başlanmıştır. Yapılan ilk çalışmalarda kavramın çerçevesi dar tutulmuş, güvenliğin askeri boyutu esas alınarak realist yaklaşıma uygun değerlendirmeler yapılmıştır.

Uluslararası ilişkilerin kurucu teorilerden biri olarak kabul edilen realist teoriye göre, uluslararası ilişkilerin temel aktörü devlettir ve devletlerin güvenliklerini sağlayacak merkezi bir otoritenin var olmamasından dolayı uluslararası sistem anarşik bir yapıdadır. Uluslararası ortam anarşik bir yapı özelliği taşıdığı için en önemli sorun devletin güvenliğinin sağlanmasıdır ve bu aşamada her devlet kendi güvenliğini sağlamakla yükümlüdür. Bu çalışma kapsamında bu bağlamda güvenlik yaklaşımları detaylı olarak incelenerek ve özellikle İkinci Dünya Savaşı döneminde Türkiye'nin güvenlik algısı sorgulanacaktır.

Osmanlı döneminden itibaren Türk dış politikasının belirlenmesinde temel faktör jeopolitiktir (Hale, 2003: 88). Türkiye'nin coğrafi konumu uluslararası arenadaki gücünü arttırırken aynı zamanda hem büyük güçlerin hedefi haline dönüşmüş hem de çatışmaların ve güç mücadelelerinin ortasında kalmasına neden olmuştur (Hale, 2003: 88). Örneğin, Türkiye bir Orta Doğu ülkesi olmakla birlikte, bölgeyle olan tarihsel bağları göz önüne alındığında (Mangold, 2013: 76), aynı zamanda Orta Doğu ile Avrupa ve Orta Asya arasında bir köprüdür. Türkiye'nin Ortadoğu, Kafkaslar ve Balkanlar'a olan yakınlığı hem jeopolitik önemini ortaya koymakta hem de Türk dış politikasının çeşitliliğine katkı sağlamaktadır. Bu avantajlara rağmen, Ortadoğu bölgesindeki konumu önemli güvenlik endişeleri oluşturmaktadır. Bu sebeple 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu, büyük Avrupa güçleri arasında 'güç dengesi' temelli bir dış politika izlemiştir. Buna göre, "hayatta kalmak için büyük bir gücün (Avrupa) diğerine karşı dengelenmesi" gerekmektedir (Aydın, 2003: 9). Güç dengesine dayalı strateji 19. yüzyıl Osmanlı dış politikasının yanı sıra Türk dış politikası yapımında da belirleyici olmuştur.

20. yüzyıl başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmeye başlaması ile dış politikası 'esnek ittifaklar' stratejisinden 'kalıcı ittifaklar'a evrilmiştir. Bu değişikliğin nedenlerinden en önemlisi 19. yüzyılın sonlarına doğru İngiltere'nin, Avrupa'daki güçler dengesinin bozulması ile birlikte kendi statüsünü güvence altına almak amacıyla yumuşak güç politikası uygulamaya başlamasıdır. İngiltere'nin bu strateji bağlamında kalıcı ittifaklar kurmaya başlaması bloklar arasındaki silahlanma yarışını arttırmıştır. Osmanlı bu güç yarışında 'güç dengesi' politikasını uygulamakta zorlanmıştır (Deringil, 2004: 21). Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Osmanlı İmparatorluğu ve müttefik güçler arasında Sevr Antlaşması (1920) imzalanmış, Osmanlı İmparatorluğu, Arap topraklarını İngiltere

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşındaki Dış Güvenlik Politikasında İngiltere

ve Fransa'ya bırakmış, İzmir ve Türk boğazları haricindeki Avrupa toprakları Yunanistan'a verilmiştir (Hale, 2012: 210). İngiltere, Fransa ve İtalya'nın Anadolu'da nüfuz alanları oluşturmasına izin verilmiş, Anadolu topraklarının küçük bir kısmı Türklere bırakılmış ancak ciddi kısıtlamalar getirilmiştir. Osmanlı Sevr Antlaşması'nın bu ağır koşullarını kabul etmek zorunda kalmıştır. Ancak, Mustafa Kemal Atatürk liderliğindeki Anadolu'da milliyetçi direniş hareketi doğmuş, müttefik güçlere karşı Kurtuluş Savaşı verilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Türk dış politikası tarihsel olarak, Osmanlı'dan itibaren farklı kalıplar ortaya koymakla birlikte, genellikle 'yapısal niteliklere cevap vermeyi' amaçlayan bir seyir izlemiştir. Bu bakış açısı Türk dış politikasının genel kavramsal çerçevesi olarak tanımlanmaktadır. Cumhuriyetin temel ilkelerine dayanarak, Türk dış politikası 'tam bağımsızlık ve toprak bütünlüğü' etrafında şekillenmiştir (Larrabee ve Lesser, 2003). Cumhuriyetin ilk yıllarında Kemalist idealler toplumun modernleşmesini ve batılılaşmasını savunmuştur.

1932'de Milletler Cemiyeti'ne (MC) üye olan Türkiye, 1936'de Montrö Antlaşması ile Türk Boğazları üzerindeki sorunları da barış içinde çözüme kavuşturmuştur (PRO, FO 371/16983, E 529/529/44: 4). 1923 Lozan Antlaşması uyarınca Çanakkale Boğazı askerden arındırılmış, askeri ve sivil gemilerin sınırsız geçişine açılmıştır. MC, Uluslararası Boğazlar Komisyonu denetleme otoritesi olarak atanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti, İkinci Dünya Savaşı tehdidi ile karşı karşıya kaldığında, yorgun, askeri ve ekonomik kaynakları yetersiz ve kesinlikle ulusal toprak bütünlüğü tehdit edilmedikçe bir sıcak savaşa girmeme kararlılığında olmuştur. Türkiye savaş boyunca, konjonktürel değişikliklerle uyumlu olarak, savaş dışı kalma amacına ulaşabilmek için bir yandan İngiltere ve Fransa ile gerçekleştirmiş olduğu anlaşmalara sadık kalmak diğer yandan da Almanya veya Sovyetler Birliği ile çatışmaya girmeyecek bir ilişki zemini yakalamaya çalışmıştır (Şener, 2004: 73-92).

Bu oldukça zor ve zaman zaman krizler yaratan ilişkiler sürecini de beraberinde getirmiştir. Bu denge politikasının başlıca iki temel ögesi söz konusudur; bir kanattan gelebilecek aşırı bir baskı neticesinde diğer tarafa kayabileceği gibi bir görüntü veren esnek, bağımsız bir siyasi duruş ve de kendisine herhangi bir saldırı gelmesi halinde kesinlikle karşılık vererek savaşa girmeye hazır olduğunu gösteren kararlı bir tutum sergilemiştir (Şener, 2004: 73-92). Özellikle savaş öncesi ve savaş süresince İngiltere'nin Türkiye'yi birçok açıdan tehdit olarak algılaması ve olası bir Alman ittifakından uzaklaştırma stratejisi uygulamıştır. Bununla birlikte İngiltere'nin Birinci Dünya Savaşı öncesi ve süresince Türk devletine yönelik sahip olduğu algının tam anlamı ile değişmediği de görülmektedir (Karakuş, 2004: 23).

Bu makalede, revizyonist ve statükocu olarak ikiye bölünen büyük güçlerin karşı karşıya geldiği İkinci Dünya Savaşı'nda, Kurtuluş Savaşı'ndan yeni çıkmış, hem askeri hem de ekonomik olarak yetersizlikler içinde olan Türkiye'nin kuruluşundan itibaren geliştirdiği ve benimsediği dış politika kararlarının yürüttüğü

diplomatik faaliyetler açısından ne kadar başarılı olup olmadığının ayrıntıları ele alınacak, uluslararası ilişkilerdeki güvenlik teorileri üzerine yoğunlaşılacak ve Türkiye'nin dış politikası ve dönem itibari ile oluşabilecek tehdit algulamalarına yönelik teorik altyapı oluşturulmaya çalışılacaktır. Makalede ayrıca, Türkiye'nin geo-stratejik konumu nedeniyle hiçbir taraf açısından tamamen bağımsız olarak hareket edemeyeceği için tarafsız olmadığı ve olamayacağı hipotezi ortaya konulmaktadır.

2. Kavramsal Çerçeve

Güvenlik kavramının tanımlanması ve kavramsal boyut kazandırılması açısından ortak bir bakış açısı mevcut değildir. Bu sebeple, güvenliğin amaç mı, araç mı, sorun mu, araştırma alanı mı ya da bir disiplin mi olduğu soruları muğlaktır (Williams, 2008:1). Tarihte güvenlik; insanın yaşadığı mekânın güvende olması, sınırların saldırılardan korunması ve silahlanma ile eşdeğer tutulmuştur. Thucydites, Atina ve Sparta arasındaki savaşın sebebini güvensizlik olarak görürken, güvenlik ve amaca uygunluk arasında bir bağlantı kurmuştur (Thucydites, 2000: 314). Aristoteles, güvenliği, toplu yaşam koşullarında yöneten ve yönetileni bir araya getiren temel arzu olarak tanımlamaktadır. Ona göre, ortak güvenliğin sağlanması amacıyla yöneten ve yönetilen arasındaki işbirliği güvenliği ifade etmektedir (Aristoteles, 2017: 23). Thomas Hobbes, insan doğasına özgü kavga ve savaşların rekabet ve güvensizlikten kaynaklandığını ileri sürer. Ona göre güvenliğin olmadığı bir ortamda sürekli bir savaş hali vardır. Herkesin savaş halinde olduğu bir durumda ise, adaletten, haklı veya haksızdan söz edilemez (Hobbes, 2007: 100) Hobbes güvensizliği bir savaş hali olarak ele alırken, Buzan güvenliği bir tehdidin tespiti ve bu tehditten özgür kalabilmek şeklinde açıklamıştır.

Güvenlik çatışmaları ve uluslararası ilişkiler bağlamında güvenliğin en basit tanımı şu şekildedir; mevcut bir çatışma durumunda aktörlerin kendi öz kazanımlarını karşı tehditlere rağmen en üst seviyede tutmaları ve bunu sürdürebilmeleridir, ayrıca David Baldwin'e göre güvenlik "sahip olunan kazanımlara gelebilecek zararın en düşük halidir" (1997: 13).

Tarihsel süreçte incelendiğinde 'ulusal güvenlik' kavramı 17. yüzyılda ulus devletin ortaya çıkması ile gelişmiştir. Kavramsal olarak ise 'ulusal güvenlik', 1947 yılında ABD Başkanı Truman'ın Uluslararası Güvenlik Yasasını imzalayarak, bu yasanın ABD dış politikasının bir ilkesi olması ile gündeme gelmiştir. Bu sayede ABD, Soğuk Savaş döneminde hem askeri hem de askeri olmayan güvenlik unsurlarını bu ilkenin şemsiyesi altında açıklama fırsatı bulmuş, jeopolitik hedeflerini bu doğrultuda gerçekleştirme yoluna gitmiştir (Ole Waver, 2004: 56).

Ulusal güvenlik kavramı bir amaç ya da tarihsel bir süreç şeklinde tanımlanabilirken aynı zamanda ulus devletin çıkarlarının dış tehdit unsurlarında korunması şeklinde de tanımlanabilir. Buzan'a göre, ulusal güvenliğini net bir tanımı söz konusu değildir, ancak mevcut durumun şekli ve işleyişi doğrultusunda karşılıklı ilişkilerin ilerleyişine göre tanımlanabilir (Buzan, 1991: 110-111).

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşındaki Dış Güvenlik Politikasında İngiltere

Diğer taraftan, ulus devletler ve buldukları coğrafi koşullar, tarihi unsurlar, sosyo-ekonomik etkenler de güvenlik kavramının oluşumuna etki etmektedir. Belirtilen unsurların ulus devlete sağladığı güç aynı oranda o devletin ulusal güvenliğine de etki eder varsayımı mevcuttur. Ancak uluslararası sistemdeki devletlerin her birinin bu unsurlardan aynı oranda etkilendiğini söylemek doğru değildir. Devletlerin güçleri ve buna paralel olarak elde ettikleri güvenlik bu unsurlardan ne kadar etkilendikleri ile doğru orantılıdır (Ripsman ve diğerleri, 2005:202).

Güvenlik çalışmaları temel olarak kontrol, tehdit veya güç kullanımı etrafında şekillenmektedir (Nye, 2004: 76-88). Uluslararası sistem doğası gereği devlet merkezli olarak değerlendirilmektedir. Çünkü devletler hem ana güç kullanıcıları hem de güç kullanımının ana hedefleri olarak görülmektedir. Wolfers'e (1952) göre, güvenlik uluslararası ilişkiler de önemli bir kavramdır, ancak doğada da son derece öznel olabilir (Deudney, 1993: 5-36). İkinci Dünya Savaşı döneminde güvenlik tamamen devletler, stratejiler, askeri güç ve statüko ile ilişkilendirilmiştir (Williams, 2012: 23-34). Geleneksel gerçekçi bir bakış açısına göre, birçok ülke güvenliklerini kırk yılı aşkın bir süredir devletlerarasındaki güç dengesine emanet etmiştir.

3. İkinci Dünya Savaşı'na Giden Süreçte Uluslararası Yapı ve Türk Dış Politikasının Dinamikleri

İki Dünya Savaşı arasında güç dengesine dayalı bir dış politika izleyen Türkiye, Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından 19 Ekim 1939'daki Türkiye-İngiltere-Fransa ittifak antlaşmasına kadar, uluslararası statüsünü güçlü dostlara ihtiyaç duyan bir ülke olarak yenilemiştir. Bu bağlamda, İngiltere ile olan ilişkilerini geliştirmiş, Sovyetler ile samimi bir dış politika izleme yoluna gitmiştir. 1930'lu yılların sonuna yaklaşırken, Türkiye'nin tehdit algısı değişmiş, Sovyet Rusya dışında farklı dostluk ilişkileri kurma yoluna gidilmiştir (Sait, 2008: 42). İtalya ve Almanya arasında yaşanan sorunlarda uzak durmayı tercih ederken, İngiltere ve Fransa arasındaki sorunlarda arabulucu rolünü üstlenmiştir. Ayrıca, Türkiye, 1930'larda Lozan'dan kalan sorunların çözülmesi amacıyla güvenlik politikasını İngiltere ve Fransa ile yakınlaşma ve Sovyetleri bu yakınlaşmaya dâhil etme üzerine geliştirmiştir (Oran, 2008: 254). Bu doğrultuda Türkiye 1926 yılında İngiltere ile olan Musul sorununu, 1928 yılında Fransa ile Osmanlı'dan kalan borçlar sorununu, 1930 yılında ise Yunanistan'la olan mübadele meselesini çözüme kavuşturmuştur (Armaoğlu, 2010: 140).

İkinci Dünya Savaşı'nda savaş dışı kalmayı tercih eden Türkiye'nin bu tavrı denge politikası olarak kabul edilebilir (Oran, 2008: 393). Kısacası, güvenlik politikası kapsamındaki stratejisi savaş dışı kalmak ve savaştan her iki tarafla da dostluk ilişkilerini geliştirmek olmuştur (Oran, 2008: 475).

İngiltere; İkinci Dünya Savaşı'na kadar geçen sürede Türkiye'nin İngiltere ile ilişkileri olumlu bir düzlemde ilerlememiştir. İngiltere tarihte Osmanlı döneminde toprak bütünlüğüne saygı göstermiş, ancak 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında bu politikasını terk ederek önce Kıbrıs'a yerleşmiş, sonrasında

1882 yılında Musul'u işgal etmiştir. Milli Mücadele yıllarında ise, ülkeyi bölme yönünde bir politika izleyen İngiltere, Yunanistan'ın Batı Anadolu'yu işgaline yardım etmiştir. Lozan görüşmelerinde de Yunanistan'dan yana tavır sergilemiştir.

İngiltere'nin Birinci Dünya Savaşı öncesi dış politikasının temeli, Avrupa'daki büyük güçler dengesine dayanmaktadır. Bu sayede Avrupa'da tek bir gücün hâkim olması engellenmiş ve Britanya adalarına gelebilecek herhangi bir saldırının da önüne geçilmiştir. Bu sebeple İngiltere dengeleyici unsur olarak kalmayı tercih etmiş, Avrupa'da hiçbir ülke ile ittifak kurmamıştır (Gülboy, 2009: 55). 1934 yılında ise, İtalya'nın Akdeniz'deki yayılcı politikası hem İngiltere'yi hem de Türkiye'yi rahatsız etmiş, her iki ülke arasında yakınlaşma yaşanmıştır. Bu doğrultuda İngiltere, Türkiye'nin geliştirdiği Balkan Paktına dâhil olmuştur. 1935 yılında, İtalya'nın Habeşistan'a saldırması neticesinde İngiltere Akdeniz'de güçlü olan Türkiye ile Akdeniz Paktı'nı oluşturmuştur (Yılmaz, 2002: 20). 1936 yılında imzalanan Montrö Boğazlar Sözleşmesine, İngiltere başlarda Sovyetlerin herhangi bir savaş esnasında bu yolla Karadeniz'e filo gönderebilme olasılığı nedeniyle karşı çıksa da, İtalya ve Almanya'ya karşı müttefik kazanmak amacıyla Boğazlar ile ilgili değişikliklerin yer aldığı Montrö Boğazlar Sözleşmesini imzalamıştır (Özçelik, 2010/2: 254).

Fransa; Fransa ile olan ilişkiler, Fransa'nın Ankara Hükümeti'ni tanıyan ilk ülke olması Türk siyasetinde Fransızlara karşı sempati uyandırmış, Birinci Dünya Savaşı ve Lozan Konferansı'nda sergilediği olumsuz tavırlara rağmen ilişkilerin yakınlaşması önemsenmiştir. Fransa ve Türkiye arasındaki sorunları şu şekilde sıralayabiliriz; eski imtiyazlar meselesi, kapitülasyonlar, Osmanlı'dan kalan borçlar sorunu, Türkiye'deki Fransız sermayesi, Hatay sorunu ve Musul meselesidir (Aydemir, Cilt III, 1999: 188). Osmanlı'dan kalan borçların tahsili, Türkiye ve Osmanlı'dan ayrılan diğer devletlerce bölüşülerek ödenmesine karar verilmiştir (Yılmaz, 2002: 21). 13 Haziran 1928 yılında imzalanan bir antlaşma ile Türkiye borçları ödemeyi kabul etmiş olmasına rağmen 1929 yılındaki Dünya Ekonomik Buhranı ödemelerin gecikmesine neden olmuş, Fransa bu duruma karşı çıkmıştır. 22 Nisan 1933'de yeni düzenlemeler içeren bir anlaşma imzalanmış ve sorun çözülmüştür (Oran, 2008: 279). Hatay sorunu ve Musul meselesinde sorun 1937 yılında Millet Cemiyetinde görüşülmüş, Hatay'ın iç işlerinde bağımsız ancak dış işlerinde Suriye'ye bağımlı olması kararı verilmiştir. 6 Eylül 1938 yılında Hatay Devleti adını almış olsa da 23 Haziran 1939 yılında Türkiye'ye katılmıştır. 1939 yılında çözüme kavuşturulan Hatay sorununda İngiltere, Türkiye ve Fransa arasında arabuluculuk görevini üstlenmiştir. Bu gelişmeler yaşanırken, Hitlerin iktidar olması ve güçlenmesi Fransa'yı rahatsız etmiş, Türkiye ile yakınlaşma ihtiyacı duymuştur. Bu nedenle gerçekte onaylamadığı ve daha sonra vazgeçeceği boğazların silahlandırılması ve Balkan Paktı'na destek vermiştir. Sorunların çözülmesi ve yaklaşan İkinci Dünya Savaşı nedeniyle Fransa'nın Türkiye'ye olan ilgisi artmış, iki ülke arasındaki ilişkiler gelişmeye başlamıştır. Sonuç olarak Türkiye, dış politikada kararlı, egemenlik ve toprak bütünlüğünün savunan bir strateji izlenmeye devam edilmiştir.

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşındaki Dış Güvenlik Politikasında İngiltere

Sovyetler Birliği; Osmanlı-Rus ilişkileri ve yaşanan savaşlar Osmanlı İmparatorluğu'nun dış ilişkilerinin ana hatlarını belirlerken aynı zamanda Türk dış politikasının temel kalıplarını da oluşturmuştur. Rusya'nın Rumeli, Balkanlar, Kırım ve Transkafkasya'daki genişlemeci politikaları, onu Osmanlı'nın gözünde 'baş düşman' yapmıştır. Ruslara karşı Savaş'taki ciddi yenilgiler dizisi, Osmanlı'nın azalan gücünün gerçekliğiyle tekrar tekrar yüzleşmesini sağlamıştır (Sonyel, 1986: 98). Sovyetlerin, Türkiye'nin düşmanı olduğu iddiası, 18. ve 19. yüzyıllarda Osmanlıların sürekli olarak Ruslar ile savaştığı ve defalarca yenildiği gerçeği nedeniyledir. Rusya'nın sıcak denizlere yönelik girişimlerini engellemek için Osmanlılar diğer güçlerden ve özellikle İngiltere'den yardım istemişlerdir. Osmanlıların, Birinci Dünya Savaşı'na katılması bile Alman Gemisi Goeben'in Osmanlı bayrağı altında Sivastopol'a saldırmasıyla başlamıştır. Böylece Türklerin düşman algısının Sovyetler olduğu iddiası oldukça güvenilirdir (Tellal, 2005: 49-70).

İki savaş arasında ve İkinci Dünya Savaşı sırasında 'savaşlar, bağımlılık ve güç dengesi' siyaseti çerçevesinde, Türkiye ile Sovyetler arasındaki ilişkileri en iyi tanımlayan ifade 'işbirliğidir' (Tellal, 2005: 49-70). Sovyetler Birliği'nin Türkler tarafından tehdit olarak algılandığı geleneksel görüş, savaşlar arası dönemde dış politika kararlarını şekillendirmiştir. 1934 yılından sonra her iki ülkenin de uzaklaştığı görülmektedir. Özellikle İtalyan-Sovyet Paketi sonrasında Balkan Paketi görüşmelerinde Sovyetlerin zorluk çıkardığı görülmüş, Montrö görüşmeleri sırasında da inişli ve çıkışlı tavırlar sergilese de Montrö Sözleşmesine destek vermiştir.

Almanya; Versailles Antlaşması sonucunda ağır savaş tazminatları ödemekle yükümlü olan Almanya, kısıtlamalara karşı revizyonist bir politika izlemiştir (Oran, 2008:153). Mondros Mütarekesi nedeniyle Almanya ile olan ilişkilerini duraksatmak zorunda kalan Türkiye, Lozan Antlaşması sonucu bu hükmün geçersiz olması nedeniyle ikili ilişkileri yeniden kurma yoluna gitmiştir. Bu bağlamda 3 Mart 1924 yılında imzalanan Türk-Alman Dostluk Anlaşması ile diplomatik ilişkiler tekrar başlamıştır (Oran, 2008: 299). 1933 yılında Hitlerin iktidar olması ile Almanya hem dış ilişkilerinde hem de ticari ilişkilerin yapısında değişiklikler yaşamaya başlamıştır.

Almanya ile Türkiye arasındaki dış politika öncelikleri değişmeye başladıkça, ticari ilişkilerde de uzaklaşma yaşanmıştır. Türkiye'nin Balkan Paketi'ni oluşturması ile ilişkiler gerilmiştir. Almanya bu bölgelerde nüfuz alanı oluşturmak isterken, Türk liderlerin politik kaygılar nedeniyle Almanya'nın siyasal etkisine girmeme direnişi, Almanya ve Türkiye arasındaki siyasi ilişkilerin 1930'lar sürecinde istenilen seviyeye ulaşmasını engellemiştir. Montrö görüşmeleri sırasında Türkiye'nin İngiltere ile yakınlaşarak, Boğazlar konusunu kendi lehine çevirmesi Almanya'yı rahatsız etmiştir. Montrö'nün Almanya için anlamı Sovyet gemilerinin Akdeniz'e çıkabilmesinin önünü açmaktadır (Gürün, 1986; 674). Bu gelişmeler neticesinde 1937 yılına gelindiğinde ikili ilişkilerde uzaklaşma yaşanmıştır. Türkiye, Fransa ve İngiltere ile yakınlaşırken Almanya İtalya ile işbirliği içine girmiştir. 1938 yılında Almanya, Türkiye'ye yanında yer almasını

teklif etmiş ancak Türkiye bu teklifi reddetmiştir. Diğer taraftan Almanya'ya karşı olmayacağına da garantisini vermiştir (Kılıç, 2005: 130).

1939 yılında Türkiye İngiltere ve Fransa ile ortak deklarasyon yayınlamış, bu olaydan sonra Almanya sert tepki göstermiş, İtalya ile daha fazla yakınlaşmış ve Nazi- Sovyet Paktını imzalamıştır. Almanya ve İtalya'nın yakınlaşması, Türkiye'nin eski müttefikinden uzaklaşarak, İngiltere ve Fransa'ya yaklaşmasına neden olmuştur (Özgüldür, 1993: 246).

İtalya; 1934 yılına kadar dostane ilerleyen ilişkiler, Mussolini'nin İtalyan Parlamentosu'nda "İtalya'nın geleceği Avrupa'da değil, tarihi hedefler doğrultusunda Asya ve Afrika'dadır, bu bölgeler İtalyanların çıkarlarını ve amaçlarını yansıtan başlıca alanlardır" şeklindeki konuşması ile Türkiye oldukça tedirgin olmuştur. İtalyan yayımcılığının endişesi, Türkiye'nin değişen dış politikası için belirleyici faktör olmuştur (Kurtcephe, 1995: 187). Ayrıca, İtalyanlar tarafından Oniki Adaların silahlanması Türkiye'nin tedirginliğini arttırmıştır. Sonuç olarak, İtalya'nın Habeşistan'ı işgali, 1936 yılında Türkiye kıyılarına yakın Oniki adanın tahkim edilmesi, Lozan'da Boğazlar Sözleşmesi'nin değişmesine İtalya'nın onay vermemesi Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere ve Fransa tarafında yer almasına neden olmuştur.

Amerika Birleşik Devletleri (ABD), ABD ve Osmanlı arasındaki ilişkiler 1830'lu yıllarda başlamış olsa da Montroe Doktrini sebebiyle ilişkilerin içeriği sadece ticari olmuştur (Armaoğlu, 1997: 631). Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile ABD, Almanya'ya savaş ilan etmesine rağmen Osmanlı'ya, Osmanlı'da ABD'ye savaş ilan etmemiştir. Ancak Osmanlı, Almanya'nın baskısı nedeniyle ABD ile diplomatik bağlantılarını kesmek zorunda kalmıştır (Sander, 2016: 24). Savaş süresince ABD, Osmanlı'ya karşı olan tarafsız tutumunu sürdürmüştür, savaş sonrasında Wilson İlkelerinin 12. Maddesinde Türklerin çoğunluğunun olduğu yerlerde Osmanlı egemenliğinin devam etmesini öngörmüştür. İkinci Dünya Savaşı ile birlikte ilişkilerin şeklinde bazı değişiklikler yaşanmaya başlanmıştır. İngiltere ve Fransa ile 1939 yılında yapılan anlaşma ile Batı bloğunda yer alan Türkiye, savaş sırasında ABD'nin hegemon güç olarak ortaya çıkmasıyla ABD ile de yakınlaşmıştır. ABD'nin Türkiye'ye yakın durmasının başlıca sebebi, Türkiye'nin stratejik konumudur. Türkiye hem Ortadoğu hem de Balkanlara kara ve deniz yolu ile bağlı iken hem de Sovyetlerden gelebilecek komünizm tehlikesine karşı da doğal bir bariyerdir. Bu sebeple ABD açısından doğal bir üst olma özelliğine sahiptir. Diğer taraftan, Ortadoğu'daki enerji kaynakları ile ilgilenen ABD açısından Türkiye hem bölgesel ortak hem de iyi bir pazar niteliği taşımaktadır. Tarihsel Süreçte Türk Dış Politikasının Temel İlkeleri ve İngiltere ile İlişkiler

4. Tarihsel Süreçte Türk Dış Politikasının Temel İlkeleri ve İngiltere ile İlişkiler

Çalışmanın temel konusu olan Türk dış ve güvenlik politikası aslında hem Osmanlı hem de Türk siyasal tarihinin bir arada ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Dış politika ve güvenlik kavramları hem Osmanlı hem de Türk siyasal tarihinde iç politikadan öncelikli bir yere sahiptir. Örneğin, 1908 İkinci

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşındaki Dış Güvenlik Politikasında İngiltere

Meşrutiyet'e kadar siyaset denildiğinde sadece dış politika anlaşılmıştır (Kürkçüoğlu, 1980: 315).

17. yüzyıl boyunca sınırlı şekilde devam eden Osmanlı- İngiliz ilişkileri genel olarak menfaatlara dayalı şekilde gelişmiştir. Avrupa'da özellikle Fransa ile sömürge yarışına giren İngiltere'nin bölgede güçlenen Osmanlı'ya ihtiyacı vardır. 18. yüzyılda da devam eden dostluk neticesinde, Osmanlı, İngiltere ve Fransa arasındaki Veraset Savaşı'nda İngiliz donanmasına yardımcı olmuştur (Şahin, 2006: 217-218).

18. yüzyılda İngiltere'nin Avrupa güçler dengesi üzerine kurulan dış politikası gereği, Osmanlı'nın bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünün korunması gerekliydi. Tam olarak bu yıllarda başlayan ilişkilerin temeli, Osmanlı'nın Avrupa'ya doğru genişlemesi sonucunda değil, İngiltere'nin Yakın Doğu politikası sonucunda bu bölgede toprak elde etmesi ile başlamıştır. Özellikle İngiltere'nin 1757 yılında Hindistan'ı ele geçirmesi bu bölgeye olan ilgiyi arttırmıştır. Hindistan hem ekonomik, hem doğal kaynakları ve hem de stratejik açıdan İngiltere için önem taşıyordu. Aynı dönemde Osmanlı'nın zayıflamaya başlaması ise İngiltere'nin Yakın Doğu politikası açısından tehlike olarak kabul edilmiştir (Kürkçüoğlu, 2006: 2).

1833 yılına kadar yaşanan gelişmeler İngiltere'nin Akdeniz'deki ticaret yollarını korumaya yönelik olarak Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü ve egemenliğini koruması şeklinde politikalar izlemesine yönelik olmuştur. Bu durum aslında zoraki bir müttefiklikten başka bir şey değildir. Mısır'ın Fransızlar tarafından işgali sırasında Osmanlı yanında yer alan İngiltere, Osmanlı'nın parçalanma döneminde Rusya'nın yardımı ile isyan eden Yunanlıları desteklemiştir (Karaca, 2020: 16).

18. ve 19. yüzyılların ilk yarısında Osmanlı'nın gücünün zayıflaması dış politikaya yoğunlaşmasına ve diplomasi geleneğini uygulamaya koymasına neden olmuş, aynı dönemde ilk sürekli elçiler yabancı ülkelere gönderilmiştir (Kürkçüoğlu, 1980: 313). Osmanlı'nın güç kaybetmesi yeni güvenlik tehditlerinin doğmasına neden olmuştur. Bunlardan en önemlisi Rusya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluklarına karşı gerçekleşen toprak kayıplarıdır. Bu nedenle Osmanlı hem toprak bütünlüğünü korumak hem de Rusya karşısında güç elde edebilmek adına yeni devletler sistemi içine dâhil olmayı istemiştir. Avrupa ise gerçek anlamda Osmanlı'yı sistem içinde kabul etmemiştir. Her ne kadar 1856 yılındaki Paris Antlaşması ile devletler sistemine kabul edilmiş gözükse de gerçekte böyle olmamıştır.

Osmanlı'nın 'toprak bütünlüğü' çerçevesinde uyguladığı güvenlik politikası, Türkiye'nin güvenlik politikasının temelini oluşturmuştur. Osmanlı'nın diğer güvenlik politikası 'baticılıktır'. Güvenliğini sağlamak amacıyla Avrupa devletler sistemi içerisine dâhil olmak isteyen Osmanlı, bunu başarabilmek için batılılaşma sürecine girmek zorunda kalmıştır (Karaosmanoğlu, 2000: 200).

Diğer taraftan, Avrupa'da yaşanan değişiklikler Osmanlı bürokratik yapısında da değişimlerin/reformların yapılmasını zorunlu kılmıştır. Değişimlere paralel olarak oluşturulan bürokratik kadro güvenlik politikasının belirlenmesinde

yakın tarihe kadar önemli bir rol oynamıştır (Akşin, 1991: 28). Oluşan yeni politik seçkinler gurubu, devlet merkezli güvenlik anlayışının gelişmesini ve yeni güvenlik politikalarının oluşmasını sağlamıştır (Özbudun, 1994: 192).

Osmanlı'nın Avrupa devletler sistemine katılması ve bu sayede güçler dengesinden faydalanmak istemesi nedeniyle ilk olarak İngiltere ile yakınlaşmıştır. 1838 Baltalimanı Antlaşması sonrası Rusya'nın yayılma politikasına karşılık İngiltere Osmanlı'nın toprak bütünlüğünün korunması lehinde bir tutum sergilemiştir. İngiltere bu sayede Osmanlı'nın yıkılmasıyla Rusya'nın güçlenmesi ve ortaya çıkan yeni güç boşluğunun önüne geçmeyi hedeflemiştir. Diğer bir açıdan ise, İngiltere Hindistan'daki sömürgelerine uzanan yolda Rusya gibi güçlü bir devletin varlığını istememiştir.

İngiltere 19. yüzyıl itibari ile Rusya karşısında Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü reel politik nedenlerle savunmuş, Rusya lehine güçler dengesinin bozulmasını veya Osmanlı'nın yıkılarak yeni bir güç boşluğunun oluşmasını istememiştir. İlerleyen yıllarda Osmanlı-Rus Savaşı, İngiltere ve Osmanlı ilişkilerinde kırılmaların yaşandığı ve Osmanlı'nın 'toprak bütünlüğü' çerçevesinde geliştirdiği güvenlik politikasının değişime uğradığı bir sürece girilmiştir. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında imzalanan 1878 Berlin Antlaşması ile daha önce 1856 yılında imzalanan toprak bütünlüğü ve içişlerine karışmama ilkesinin yer aldığı Paris Antlaşmasının geçerliliği rafa kalkmıştır (Karal, 2007: 79-80). Bu dönemde İngiltere, Osmanlı ile yakınlaşmaktan ve toprak bütünlüğünü korumaktan vazgeçmiş, Yunanistan'ı desteklemeyi ya da Ermenistan gibi küçük ülkelerin kurulmasını destekleme yönünde tavır değiştirmiş, hatta Mısır ve Kıbrıs gibi Osmanlı topraklarını işgal politikası izlemiştir. Bu nedenle Osmanlı'nın güvenlik politikasındaki manevra alanı daralmış, toprak bütünlüğünü korumak yerine güvenlik politikasını 'var olanı en az düzeyde kaybetmek' üzerine yeniden şekillenmiştir.

20. yüzyıl itibari ile Osmanlı'nın yıkılmasının önüne geçilememiştir. Yıkımın birçok sebebi vardır. Ancak güvenlik politikası bağlamında yıkımın başlıca nedenleri; Avrupa devletler sistemi ve buna bağlı olan güçler dengesinin çökmeye başlaması, Osmanlı'nın 1856 sonrasında büyük dış borçla ekonomik bağımsızlığını kaybetmesi, 1881 yılında maliyenin iflasının açıklanması, yeni kurulan Duyun-u Umumiye'nin devletin bazı gelir kaynaklarına el konulmasına izin vermesi ve kapitülasyonlarla birlikte iyice çıkmaza giren Osmanlı, tedricen de olsa sömürge pozisyonunu geçmiştir.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında 'komşu ülkelerle olan ilişkilerin iyileştirilmesi' güvenlik politikasının diğer bir parçası olmuştur. Eski Osmanlı halklarından oluşan yeni devletlerle dostluk bağlarının kurulması çok kolay olmamıştır. Osmanlı'nın izlerini taşıyan bu küçük devletler Türkiye'yi Osmanlı'nın ardılı olarak görmüş ve 'öteki' olarak nitelendirmiştir. Bu nedenle bu yıllarda Türkiye'nin dış politikası 'biz ve öteki' algısı üzerinde şekillenmiştir.

Türk Devletinin dış politikası aynı coğrafyaya inşa edilen bir devlet olarak Osmanlı İmparatorluğu ile benzerlikler göstermektedir. Dış politikası, bir öncekine benzeyen bir orta güç olarak, 'güç dengesi' siyasetine ve büyük güçler

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşındaki Dış Güvenlik Politikasında İngiltere

arasındaki 'değişen ilişkilere göre kendini en etkin şekilde konumlandırmaya' dayanmaktadır (Ahmad, 1999: 28).

Türkiye, olabildiğince dengenin ön planda olduğu, istikrarlı ve güvenlik odaklı bir politika izleme yoluna gitmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın yanında savaşa giren ve kaybeden devletler arasında yer alan Türkiye, İtilaf Devletlerinin yaptırımlarından 1923 Lozan Antlaşması sayesinde kurtulmuştur. Savaş sonrasında 1920'de imzalanan Sevr Antlaşması henüz işlerlik kazanmaya başlamadan Lozan'ın imzalanması, Türkiye'nin egemenlik haklarının yeniden tam anlamıyla elde edilmesi, ekonomik yaptırımların ve kapitülasyonların kalktığı ve iç işlerinde bağımsızlığı sağlamıştır. Bu nedenle günümüzde de Türkiye'nin hassasiyetle durduğu Lozan Antlaşması dış politikanın en önemli konularından bir tanesidir (Gönlübol ve Kürkçüoğlu, 1985: 469).

İstiklal Harbi dönemi, Türkiye'nin güvenlik politikasının en kritik dönemleri olarak kabul edilebilir. İç politikada homojen bir toplum yaratabilmek için din ve etnik yapı ayrımı reddedilmiş, dış politikada ise yayılcı bir politikanın aksine 1920 Misakımillî sınırları kabul edilmiştir. Özetle iç politikada Osmanlı'dan kalan toplumsal mirası ve dış politikadaki yayılcı siyaset anlayışı yerini Misakımillî ile belirlenmiş 'egemen devlet' anlayışına bırakmıştır.

Cumhuriyet ile birlikte üniter yapı yeniden düzenlenmiş, toplumsal farklılıklar bir kenara bırakılarak iç siyasetteki ayrışmanın önlenmesi için tek partili döneme geçilmiştir. Tek partili dönemde kurulan Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) ile toplumsal barış ve ortak bir ülkünün oluşturulması hedeflenmiş, çok partili hayata geçiş için Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurulmuştur (Yetkin, 1983: 43). Bu gelişme ile birlikte Cumhuriyetin güvenlik politikasının içeriğinde bazı değişiklikler yaşanmıştır. Bunun başlıca nedeni, 1925 yılında yaşanan Şeyh Sait isyanında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın da karışmış olmasıdır. Bu olay sonrasında kabul edilen Takrir-i Sükün Kanunu ile güvenlik algılamasında yeni çizgiler belirlenmiştir. Buna göre başlıca tehdit 'içerideki gerici ve rejim karşıtı grupların varlığı' olarak belirlenmiştir. Bu kanun sonrasında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kapatılmış, 1926 yılında Mustafa Kemal'e suikast girişimi ile hükümetteki rejim karşıtı kadroların hepsi tasfiye edilmiştir. Sonuç olarak, bu dönemin güvenlik politikasını üç temel parametre belirlemiştir, 'rejimin korunması', 'birliğin korunması' ve 'toplumsal bütünleşmedir'.

Cumhuriyet dönemindeki güvenlik politikasının oluşturulması da Osmanlı'daki benzer bir kavram olan 'Baticılık' da ön planda olmuştur. Ancak Osmanlı'dan farklı temel parametreler içeren Baticılık kavramının en önemli farkı Osmanlı'dakine benzer şekilde güvenlik ihtiyacından değil, tabandan tavana kadar Batı toplumsal yapısına uygun modern bir ulus devlet yaratmak olmuştur (Sander, 2006: 107). Ulaşılmak istenen bu hedef dönemin güvenlik politikasının temel parametresidir.

5. İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'nin Politik Yaklaşımı

İkinci Dünya Savaşı'na doğru giden yolda Türkiye, Boğazlar da tam egemenlik kurmak ve Hatay'ı sınırları içine katmanın ötesinde bunları

milletlerarası ortama barışçı yöntemlerle kabul ettirerek önemli bir avantaj sağlamıştır. Boğazlarda egemenlik kurması Türkiye'nin milletlerarası ortamda ağırlığını arttırmıştır. Hatay'ın Türkiye'ye katılması da Türkiye'nin uluslararası arenada ağırlığının arttığının bir diğer göstergesi olmuştur.

1930'lu yıllarda Almanya ve İtalya'nın revizyonist devletler olarak ortaya çıkmaları ve Avrupa'da Birinci Dünya Savaşı ardından kurulan Versailles sisteminden memnuniyetsizliklerini açıkça ifade etmeleri, hemen ardından da bu sistemi yıkacak faaliyetlere girişmeleri, Fransa ve İngiltere'de tedirginliğe yol açmıştır (Öztürk, 2013: 135-166). Statükonun devamından yana olan bu devletler, bir yandan özellikle Almanya'nın emrivakilerine anlayışla yaklaşip bu devletin daha ileri gitmesine engel olmaya çalışırlarken, diğer yandan da bu devletleri çevreleyecek hareketleri düzenlemeye yönelik stratejiler geliştirmişlerdir. Buna göre, Almanya ve İtalya'nın muhtemel saldırganlığına karşı, Avrupa sınır devletleri ile işbirliği yapılması ve Türkiye'nin stratejik önemi ortaya çıkmıştır.

Türkiye, istikrarlı siyasi yapısı yanında, Boğazların sahibi olarak Batı Avrupa ülkelerinin Doğu Avrupa ülkelerine verdikleri güvencelerin hayata geçirilmesi için ihtiyaç duyulan kavşak noktasındadır. Ayrıca, İtalya'nın tehditlerine muhatap olan Türkiye ile Akdeniz'deki güvenlikle ilgilenen İngiltere ortak kaygılara sahiptir (Öztürk, 2013: 135-166).

27 Nisan 1939 yılında, Almanya'nın Almanya-Polonya Saldırmazlık Anlaşmasını yok saydığını ilan etmiş, 1 Eylül tarihinde Polonya'yı işgal etmeye başlamıştır. Bu saldırı ile İkinci Dünya Savaşı başlamıştır. Almanya, Polonya işgalinin ardından Baltık ülkelerine yönelmiş, Estonya, Letonya ve Litvanya ile kara, hava ve deniz üsleri elde etmesini sağlayacak anlaşmalar yapmıştır. Finlandiya ise, Alman-Sovyet Paktına göre Sovyetlere bırakılmış, 30 Kasım 1940 tarihinde Sovyetler Finlandiya'yı işgale başlamış ve tüm direnişe rağmen işgal başarılı ile sonuçlanmıştır (Akad, 2009: 279). 12 Mart 1940 yılında Sovyetler ve Finlandiya arasında yapılan barış anlaşmasına göre, Finlandiya birçok üssü Sovyetlere bırakmak zorunda kalmış, bu sayede Sovyetler Baltık Bölgesine yerleşme fırsatı yakalamıştır (Uçarol, 2015: 596). Almanya ise bu tarihte Norveç ve Danimarka'yı işgal etmiştir (Armaoğlu, 2010: 447-448).

Baltık Bölgesini kontrolü altına alan Almanya, Fransa'ya yönelmiştir. 1940 yılında savaş ilan etmeden Lüksemburg, Belçika ve Hollanda'ya saldırarak güvenli hat olarak kabul edilen Maginot Hattını dört saatte geçmiştir. 11 Haziran 1940 yılında İtalya'da Fransa'ya savaş ilan ederek savaşa dâhil olmuş, Almanya 14 Haziran'da Paris'e girmiştir (Armaoğlu, 2010: 450-451).

Türkiye açısından ise, İtalya'nın savaşa dâhil olması risk oluşturmuş, Türkiye'yi tedirgin etmiştir. İngiltere ve Fransa yapılan Üçlü İttifak Anlaşması gereği, Türkiye'nin de savaşa girmesi, İtalya ile olan ilişkilerini kesmesi ve Boğazları Montrö Anlaşmasına uygun olarak mihver devletlere kapamaması gerektiği konusunda baskı yapmaya başlamıştır. Türkiye ise, Üçlü Anlaşmaya koyduğu ek protokolü kullanarak savaşa girmekten kurtulmuştur. Ek Protokole göre; Türkiye tarafından üstlenilen yükümlülükler eğer Türkiye'yi Sovyetler ile herhangi bir savaşa sürükleyecekse, Türkiye bu yükümlülükleri uygulamayacaktır. Özetle,

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşındaki Dış Güvenlik Politikasında İngiltere

Türkiye önceden tahmin ederek anlaşmaya eklediği Sovyet çekincesi protokolü ile Sovyetlerin bu duruma tepki göstereceğini ileri sürerek savaşa girmeyeceğini belirtmiştir.

İngiltere'ye göre ise, Türkiye'nin tavrı sadece bahanedir. Durumu sert şekilde eleştiren İngiltere, daha sonra Türkiye'nin müttefikliğini kaybetmemek adına dostluk ilişkilerini bozmama kararı almıştır (Deringil, 2004: 110-111). Türkiye ise her iki taraf arasında dengeli tutumu sayesinde savaşın dışında kalmayı başarmıştır.

İkinci Dünya Savaşı, Türk hükümetinin hem iç hem de dış politikasında başa çıkması gereken zorluklarla dolu bir dönem olarak tanımlanabilir. Ankara'nın, müttefiklere karşı taahhütlerine rağmen, savaşa girmeme ve bir saldırı durumunda sınırlarını korumak için gerekli adımları atma çabaları oldukça zor olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı koşullarında tarafsız kalmak için aktif bir dış politika uygulamak, Türkiye'nin sınırlarını korumak için kullandığı tek yol değildir. Bu bağlamda, Türk yetkililer, bir saldırı durumunda askerlerin seferberliğine bağlı olan bir askeri strateji kullandılar. Bu amaçla, kara ordusu için hedef sayısı 1,3 milyon kişiye yükseltilmiştir. Bu seferberlik, Türk dış politikasının tamamlayıcı bir parçası olarak Türk dış politikası güvenliği ile yakından ilgili olmakla birlikte, Türk ekonomisi için bazı çıkarımlara da neden olmuştur. Türkiye 1945'e kadar savaşa girmemiş olsa bile, nüfusun önemli bir bölümünü askere çağırmış ve bu nedenle ekonomik problemlerle uğraşmak zorunda kalmıştır. Devlet, tarımsal üretimdeki keskin düşüşe ek olarak, ekonomideki sorunların üstesinden gelmek için aşırı vergilendirme yoluna gitmiştir. Bunun yanı sıra, üretimin azalması, savaşla birlikte ithalatı da azaltmış, beraberinde kıtlığa, enflasyona ve kara borsadaki yükselişe neden olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı boyunca Türk siyaseti zor bir süreç geçirmiştir. Sadece parti ve devlet idaresinde değil, aynı zamanda devlet-toplum ilişkilerinde de sorunlar ortaya çıkmıştır. Ancak, Türkiye'nin savaş karşıtı veya tarafsız olarak nitelendirilen dış politikası, en azından savaşın sonuna kadar, özellikle de diğer ülkelerde yaşanan yıkımlarla karşılaştırıldığında, bir başarı olarak görülebilmektedir. Bu nedenle, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sırasındaki konumu, dönemin akademisyenleri için monolitik yorumlar yapmayı engelleyen önemli bir ikilem teşkil etmektedir (Özçelik, 201: 253-269).

6. Sonuç

İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'nin mevcut jeopolitik ve stratejik konumu, Türkiye'yi diğer devletlerin gözünde oldukça önemli bir pozisyona yükseltmiştir. Savaş öncesinde ve savaş sırasında hem mihver devletler hem de müttefik devletler Türkiye'yi kendi yanlarında savaşa sokmak için birçok yol denemişlerdir. Türkiye, hem egemenliğini hem de toprak bütünlüğünü korumak adına dengeli statükocu bir dış politika izlemeyi tercih etmiştir. Birinci Dünya Savaşındaki büyük yıkımdan ders çıkaran Türkiye, yeniden aynı durumu yaşamamak için dış politikasını değiştirerek statükocu devlet pozisyonu almıştır.

Fuat BOZYEL

Atatürk'ün savunduğu 'Yurtta Sulh, Dünyada Sulh' bakış açısı, İkinci Dünya Savaşı sırasında da İnönü ve diğer politikacıların temel dayanağı olmuştur.

Türkiye, Birinci Dünya Savaşı sonrasında mevcut durumunu iyi analiz etmiş, askeri ve ekonomik yetersizliğinin farkında olarak her ne sebeple olursa olsun savaşın dışında kalmayı amaçlamıştır. Bu nedenle müttefik devletlerle yaptığı anlaşmalar ve taahhütlerle statükocu devletleri yumuşatma yoluna giderken, mihver devletleri de karşısında almadan ve onlarla da yakın ilişkiler kurarak bu dönemde denge politikası izleme yolunu seçmiştir. Türkiye izlediği etkili ve akıllı dış politika ile müttefik devletlerin baskı ve sıkıştırılmalarına rağmen savaşın dışında kalmayı başarmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye kendini mihver ve müttefik devletleri arasında bulmuştur. Savaş boyunca bir şekilde 'istikrarsız bir tarafsızlığı' korumuştur. Ancak bu tarafsızlık, savaşın sonunda Türkiye için maliyetli olmuş, Batı Türkiye'yi güvenilmez bir ortak olduğu için suçlamış ve Rusya toprak iddiasında bulunup aynı zamanda Boğazların ortak kontrolünü istemiştir. Savaşın gidişatına göre uygun politikalar geliştiren Almanya'nın savaşı kazanma ihtimalinin yüksek olduğu dönemde, Türk-Alman Saldırmazlık Paktını imzalamıştır. Bu anlaşma ile Alman tehdidi yok edilmiştir. Savaşın ilerleyen yıllarında Almanya'nın yenilmeye başlaması Türkiye'nin politikasının değişmesine neden olmuştur. Müttefikler Türkiye'nin kendi yanlarında savaşmasını isterken, Almanya Türkiye'nin tarafsızlığını koruması amacıyla yardımlarda bulunmuştur. Savaşın yön değiştirdiği dönemlerde dostluk anlaşmalarını devreye sokan Türkiye, baskılardan kurtulmak amacıyla İngiltere'ye karşı Sovyet tehdidini, Almanya'ya karşı İngiltere ile olan ittifak anlaşmasını, Sovyetlere karşı ise İngiltere ve ABD kartını oynamıştır. Savaşın tarafların avantajlarını ve dezavantajlarını birbirlerine karşı kullanan Türkiye savaş dışında kalmayı başarmıştır

İkinci Dünya Savaşı'nın seyri incelendiğinde Türkiye'nin savaştan uzak durma kabiliyetinin oldukça etkileyici olduğu görülmektedir. Müttefiklerin yardım baskısı ve muhalifler tarafından işgal edilmekle tehdit edilen Türkiye başından beri sürekli stres altında kalmıştır. Tüm komşu ülkeler ya savaşmış, ya işgal edilmiş ya da büyük bir savaş gücünün hâkimiyeti altında kontrol edilmiştir. Örneğin, Yunanistan, Almanya'nın güdümünde, Suriye ve Irak, Fransız ve İngiliz hükümetlerinin yetkisinde kalmıştır. İran, İngilizler ve Sovyetler tarafından işgal edilmiştir. Neredeyse tüm dünya savaşın yıkımını yaşamıştır. Binlerce kasaba ve şehir harap olmuş ve milyonlarca can kaybedilmişken, Türk toprakları ve ordusu savaştan uzak durmayı başarabilmiştir.

Çalışmanın temel konusu olan Türk-İngiliz yakınlaşması 16. yüzyıl'da ticari ilişkilerle başlamış, 17. yüzyıl'da ve 18. yüzyıl'da bir dönem sekteye uğramış olsa da 19. yüzyıl İngiltere'nin Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü koruma politikası başlatması ile devam etmiştir. 1878 yılına kadar devam eden bu İngiliz politikasının sebebi Rus tehlikesi ve Hindistan ticaret yollarının güvence altına alınmak istenmesi olmuştur. 1878-1930 yılları arasında İngiltere daha önce uyguladığı politikadan vazgeçerek Osmanlı'yı parçalama politikası yürütmeye başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda Yunanistan'ın Anadolu işgaline yardım eden

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşındaki Dış Güvenlik Politikasında İngiltere

İngiltere, Kurtuluş Savaşı sonrasında Türkiye Cumhuriyetini tanımıştır. 1926 yılında Musul sorunu çözülmüş olsa da 1930 yılında kadar Türk-İngiliz ilişkileri sadece diplomasi üzerinden ilerlemiştir.

Birinci Dünya Savaşı sırasında, sömürgeleri ile bağlantısının kopmasını istemeyen İngiltere, Osmanlı topraklarından pay almaya çalışan güçlü bir düşman iken Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması, İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile müttefik olmaya istekli bir İngiltere'ye dönüşmüştür.

1930 sonrasında İkinci dünya savaşına giren süreçte Türkiye ile yaklaşma çabası içinde olan İngiltere için Türkiye'nin stratejik konumu çok önemlidir. İkinci Dünya Savaşı öncesinde Türk-İngiliz yakınlaşmasına neden olan bazı unsurlar tespit edilmiştir. Bunlar; İlk olarak, MC üyeliğine sıcak bakan Türkiye'nin davet edilmesine önce sıcak bakmazken sonradan üyeliğine destek vermesidir. İkinci olarak, Türkiye'nin çabası ile gerçekleşen Balkan Paktında, İtalya'nın genişleme politikasının önüne geçebilmek amacıyla bu Pakt içinde olmamasına rağmen İngiltere buna destek vermiştir. 1933 sonrasında Almanya'da Hitlerin iktidar olması ve yayılcı politikası ile İtalya'nın yayılcı Akdeniz politikası İngiltere ve Türkiye'yi yakınlaştıran diğer etmenlerdir.

Diğer taraftan, savaş sırasında Türkiye'yi yanına alan taraf hem boğazlara hem de geçiş güzergâhlarına hâkim olabilecektir. İkinci Dünya Savaşı süresince Türkiye'nin temel güvenlik politikası savaşa girmeme üzerine şekillenmiştir. Bu hedefe ulaşmak için savaşan taraflar arasındaki dengeleri iyi kullanan Türkiye, aynı zamanda herhangi bir sebeple her iki taraftan da bir saldırı geldiğinde buna tüm gücüyle karşılık vereceğini de belirtmiş ve ikna edici olmuştur.

1935 yılında sonra ise, İtalya'nın Habeşistan'a saldırması ve Akdeniz'deki politikalarından rahatsız olan İngiltere, Fransa ile ittifak kurarak bölgede Yunanistan, İspanya, Yugoslavya ve Türkiye'nin güçlendirilmesi için yardım yapmaya karar vermiş ve 1936 yılında Akdeniz Paktı imzalanmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye ile çok da iyi ilişkilere sahip olmayan İngiltere, İkinci Dünya Savaşı öncesinde özellikle ittifak kurabilmek amacıyla Türkiye ile yaklaşma politikası uygulamaya başlamıştır.

1937 yılında Sadabad Paktı ile Türkiye doğu sınırını güvence altına almıştır. Türkiye 1934 yılında böyle bir anlaşma imzalamak için İngiltere'ye teklif götürmüş ancak İngiltere teklifi reddetmiştir. Ancak 1937 yılına gelindiğinde özellikle İtalya'nın Habeşistan'a saldırması sonrasında İngiltere böyle bir anlaşma imzalanması için Türkiye'yi teşvik etmiş, bu sayede Ortadoğu'da rol almaya devam etmiştir.

1937 yılı sonrasında siyasi ilişkilerin yanında ekonomik ilişkilerde gelişmiştir. İngiltere, Türkiye'nin kredi ödemelerinde güçlük çekmesine rağmen birçok alanda Türkiye'ye kredi açmıştır. Çünkü bölgede güçlenen ve bağımsız hareket edebilme kabiliyetine sahip olan bir Türkiye, İngiltere'nin çıkarları açısından daha faydalı görülmektedir. Diğer taraftan, Almanya'nın ekonomik yaklaşması İngiltere'yi tedirgin etmiştir. Türk-Alman yaklaşması, İngiltere'nin ticaret yollarını tehlikeye düşürecektir.

1939-1945 yılları arasında İngiltere'nin dış politikası ve amaçları ise şu şekilde olmuştur; her zaman Avrupa kıtasına önem vermesine rağmen kendini tam olarak Avrupa'ya bağlı görmemiş, daha çok küresel bir güç olabilmek için imparatorluğun sınırlarının korunmasını temel almıştır. Bu nedenle savunma gücünü her zaman ön planda tutmuş, imparatorluğun, ana ticaret yollarının ve müttefiklerle olan ilişkilerin korunmasına öncelik vermiştir.

1939 yılında yapılan Türk-İngiliz Dostluk Anlaşmasına kadar iki ülke arasındaki ilişkiler sadece uluslararası platformlarda gerçekleşmiş, bu tarihe kadar herhangi bir ittifak anlaşması imzalanmamıştır. Bu anlaşma ile Türkiye'nin asıl amacı kendisine karşı herhangi bir saldırı olmadığı sürece savaşın dışında kalmak olmuştur. Taraflara bu niyetini her fırsata belirten Türkiye, tarafsızlığının her iki savaşan taraf açısından daha faydalı olacağını dile getirmiş ve bu konuda ikna edici de olmuştur. İngiltere'nin Türkiye'ye karşı olan ilgisinin sebeplerini ise şu şekilde sıralayabiliriz; Türkiye İngiltere için iyi bir pazardır. Özellikle askeri teçhizat açısından oldukça yetersiz olan Türkiye ordusunu yenilemek istemektedir. Diğer taraftan askeri insan gücü açısından da oldukça güçlü ve zengin olan Türk ordusu İngiltere açısından büyük ve değerlendirilebilecek bir kaynaktır. Savaş esnasında Türkiye'nin desteğini almayı başarabilen İngiltere büyük bir asker gücü de elde etmiş olacaktır. Ayrıca İngiltere'nin Akdeniz'deki gücünü güvence altına alması açısından Türkiye'nin müttefikliği önem oluşturmaktadır. Hem Sadabad hem de Bağdat Paktı'nın en güçlü üyesi olan Türkiye, her iki pakt açısından da stratejik olarak hem köprü hem de lojistik kaynak görevine sahiptir. İlişkiler bu süreçte dönemsel olarak değişkenlik göstermiş olsa da iki ülkede kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sırasında oldukça dengeli bir güvenlik politikası izleyen Türkiye, ekonomik ve siyasi açıdan oldukça yetersiz olmasına rağmen, diplomatik açıdan başarılı bir süreç geçirmiştir. Ulusal çıkarlarına dayalı bir güvenlik politikası uygulayan Türkiye amacına ulaşmıştır. Savaşa girmesi konusunda İngiltere tarafından baskıya maruz kalsa da, askeri ve ekonomik açıdan hazır olmadığını dile getirmiş ve bazı isteklerde bulunmuştur. Bu isteklerin hemen yerine getirilemeyeceğinin farkında olan Türk hükümeti bu sayede zaman kazanmış ve savaş boyunca aynı politikayı uygulamaktan çekinmemiştir. Türkiye'nin savaşın gidişine göre yön değiştiren diplomasisi İngiltere tarafından tepki ile karşılanmış ve 1944 yılında savaşa girmesi konusundaki baskılar artmıştır. Türkiye 1943 tarihinden itibaren savaşın müttefikler yönünde değişmesi nedeniyle prensip olarak müttefikler tarafında savaşmayı kabul etmiş, 2 Ağustos 1944 yılından itibaren Almanya ile ilişkilerini kesmiştir. 1945 yılında Türkiye, İngiltere yanında savaşa katılmıştır. İngiltere'nin baskılarına boyun eğmiş gibi gözükken Türkiye'nin amacı ise Yalta Konferansı sonrasında alınan kararlar gereğince Birleşmiş Milletler (BM)'e kurucu üye olabilmeyi istemesinden kaynaklanmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sırasında oldukça dengeli bir güvenlik politikası izleyen Türkiye, ekonomik ve siyasi açıdan oldukça yetersiz olmasına rağmen, diplomatik açıdan başarılı bir süreç geçirmiştir. Ulusal çıkarlarına dayalı bir

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşındaki Dış Güvenlik Politikasında İngiltere

güvenlik politikası uygulayan Türkiye amacına ulaşmıştır. Savaşa girmesi konusunda İngiltere tarafından baskıya maruz kalsa da, askeri ve ekonomik açıdan hazır olmadığını dile getirmiş ve bazı isteklerde bulunmuştur. Bu isteklerin hemen yerine getirilemeyeceğinin farkında olan Türk hükümeti bu sayede zaman kazanmış ve savaş boyunca aynı politikayı uygulamaktan çekinmemiştir. Türkiye'nin savaşın gidişine göre yön değiştiren diplomasisi İngiltere tarafından tepki ile karşılanmış ve 1944 yılında savaşa girmesi konusundaki baskılar artmıştır. Türkiye 1943 tarihinden itibaren savaşın müttefikler yönünde değişmesi nedeniyle prensip olarak müttefikler tarafında savaşmayı kabul etmiş, 2 Ağustos 1944 yılından itibaren Almanya ile ilişkilerini kesmiştir. 1945 yılında Türkiye, İngiltere yanında savaşa katılmıştır. İngiltere'nin baskılarına boyun eğmiş gibi gözükken Türkiye'nin amacı ise Yalta Konferansı sonrasında alınan kararlar gereğince Birleşmiş Milletlere kurucu üye olabilmeyi istemesinden kaynaklanmaktadır.

Diğer ülkelerle dostane ilişkiler kurmak ve sürdürmek; iki taraflı ve çok taraflı programlar yoluyla bölgesel ve uluslararası işbirliğinin desteklenmesi; çatışmaların barışçı yollarla çözülmesi, bölgesel ve uluslararası barış, istikrar ve refahın artırılması, Türk güvenliği ve dış politikasının yol gösterici ilkeleridir. İyi komşuluk ilişkileri geliştirmek; egemenlik, bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne saygı, göze çarpan özellikleridir. Ancak her şeye rağmen tarafsız kalmasının mümkün olamayacağını farkında olan Türkiye denge politikası sayesinde savaşan taraflarla çeşitli anlaşmalar yaparak her iki tarafı da sınırlardan uzak tutmayı başarmışlardır.

Kaynakça

- Ahmad, F. (1999). İttihatçılıktan Kemalizme, (çev. Fatmagül Berktaş), Kaynak Yayınları, İstanbul
- Akad, M.T. (2009). Bir Savaş Nasıl Kaybedilir, Kitap Yayınevi, İstanbul
- Aristoteles. (2017). Politika (çev. Furkan Akderin), Say Yayınları, İstanbul
- Armaoğlu, Fahir H. (1997). "Atatürk Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri", AKDYYK, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: XIII, Sayı: 38
- Armaoğlu, Fahir, H. (2010). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914- 1980), İstanbul
- Aydemir, Şevket S. (1999). Tek Adam Mustafa Kemal (1922- 1938), Cilt. III, İstanbul
- Aydın, M. (2003). "Securitization of History and Geography: Understanding of Security in Turkey", Southeast European and Black Sea Studies, 3(2), ss. 163-184
- Baldwin, D. A. (1997). The Concept Of Security, Review Of International Studies, 23(1), ss. 5-26
- Buzan, B. (1991). People, States And Fear: An Agenda For International Security Studies in The Post-Cold War Era, Harvester Wheatsheaf, London
- Deringil, S. (2004). Turkish Foreign Policy During The Second World War: An active neutrality. Cambridge University Press

Fuat BOZYEL

- Deudney, D. (1993). *Dividing Realism: Structural Realism Versus Security Materialism On Nuclear Security And Proliferation*, Security Studies, 2(3-4), ss. 5-36
- Gönlübol, M. ve Kürkçüoğlu, Ö. (1985). “Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasına Genel Bir Bakış”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt. 1, Sayı. 2, ss. 451-473
- Gülboy, Burak. S. (2009).”Birinci Dünya Savaşı’nın Erken Döneminde İngiltere’nin Stratejik Yaklaşımının Belirlenmesi: Çanakkale’ye Harekât Kararının Alınmasının İngiltere’nin Stratejik Yaklaşımının ve Savaş Hedeflerinin Saptanması ile İlişkisi”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Cilt.5, Sayı.9, ss. 51-87
- Gürün, K. (1986). *Savaşan Dünya ve Türkiye*, Vol. 22, Bilgi Yayınevi, İstanbul
- Hale, W. (2003). *Türk Dış Politikası: 1774-2000*, (çev. Petek Demir), İstanbul
- Hale, W. (2012). *Turkish Foreign Policy Since 1774*, Routledge, NY
- Hobbest, T. (2007). *Leviathan* (çev. Semih Lim), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- İngiliz Arşiv Belgeleri, PRO, FO 371/16983, E 529/529/44: 4
- Karaca, T. N. (2020). “Dostluktan Çatışmaya: Osmanlı Dönemi Türk-İngiliz İlişkileri”, *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 1, No. 1, ss. 11-32
- Karakuş, (2004). *İngiliz Belgelerinde İkinci Dünya Savaşı Öncesi Türk-İngiliz İlişkileri 1938-1939*, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara
- Karal, E. Z. (2007). *Osmanlı Tarihi VIII. Cilt, Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara
- Karaosmanoğlu, Ali L. (2000). “The Evolution of the National Security Culture and the Military in Turkey”, *Journal of International Affairs*, 54(1), ss. 199-216
- Kılıç, S. (2005). *Türk-Alman ilişkileri ve Türkiye'deki Alman Okulları: 1852'den 1945'e Kadar*, Atatürk Araştırma Merkezi.
- Kurtcepe, İ. (1995). *Türk-İtalyan İlişkileri:(1911-1916)* (Vol. 74), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- Kürkçüoğlu, Ö. (1980). “Dış Politika Nedir? Türkiye’deki Dünü ve Bugünü”, *Sbfd*, C. 35, No. 1-4, ss. 309-335
- Larrabee, S. ve Lesser, I.O.(2003). *Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty*, Santa Monica, CA
- Mangold, P. (2013). *National Security and International Relations* (Routledge Revivals), Routledge
- Nye Jr, J. S. (2004). “Soft Power”, In *Power in The Global Information Age*, ss. 76-88, Routledge
- Oran, B. (2008). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 1, (1919-1980), İstanbul
- Özbudun, E. (1994). “State Elites and Democratic Political Culture in Turkey”, In *Political Culture & Democracy in Developing Countries*, ss. 189-210
- Özçelik, M. (2010). “İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Dış Politikası”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(29), ss. 253-269

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşındaki Dış Güvenlik Politikasında İngiltere

- Özgüldür, Y. (1993). Türk-Alman İlişkileri 1923-1945, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara
- Öztürk, İ. M. (2013). “İkinci Dünya Savaşı Türkiye’inde Olağanüstü Ekonomik Kararlar: Milli Korunma Kanunu ve Varlık Vergisi”, Tarih Araştırmaları Dergisi, 32(54), ss. 135-166.
- Ripsman, N. S., Taliaferro, J. W., & Lobell, S. E. (2005). “Globalization and the National Security State: A Framework for Analysis”, International Studies Review, Vol. 7, ss. 202-222
- Sander, O. (2006). Türkiye'nin Dış Politikası, 3. Baskı, (der. Melek Fırat), Ankara
- Sander, O. (2016). Türk- Amerikan İlişkileri (1947- 1964), İmge Kitabevi, Ankara
- Sonyel, S. R. (1986). Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- Şahin, H. (2006). “Şark Meselesi Çerçevesinde Osmanlı-İngiliz İlişkilerine Genel Bir Bakış (Başlangıçtan Paris Barışı'na Kadar)”, A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 29, Erzurum, Prof. Dr. Zeki Başar Özel Sayısı, ss. 213-238
- Şener, S. (2004). “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Tarım Politikası Arayışları”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (7), ss. 73-92
- Tellal, E. (2005). Türk Dış Politikasında Avrasya Seçeneği, Uluslararası İlişkiler/International Relations, ss. 49-70
- Thucydides. (2000). History of the Peloponnesian War.
- Uçarol, R. (2015). Siyasi Tarih (1789-2014), Der Yayınları, İstanbul
- Williams, P. D. (2008). The Security Studies: An Introduction, Routledge, NY
- Williams, P. D. (2012). “Security Studies: An Introduction”, In Security Studies (pp. 23-34), Routledge, NY
- Wolfers, A. (1952). “National Security As An Ambiguous Symbol”, Political Science Quarterly, 67(4), ss. 481-502
- Yetkin, Ç. (1983). Türkiye’de Tek Parti Yönetimi 1930-1945, İstanbul
- Yılmaz, M. (2002). “Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası (1919-1938)”, <https://stratejisite.files.wordpress.com/2015/10/atatc3bcrk-dc3b6nemi-tc3bcrk-dic59f-politikasi-1919-1938.pdf>